

נאו-חסידות והמתח המובנה בין הרוחניות העכשווית להלכה

בלבה של תופעת הנאו-חסידות עומדת החוויה. עקרון הבחירה ב"מה שעובד" עבור הפרט מחליף עקרונות מוחלטים. בין הערכים המוחלטים שערכם מתברר מחדש לעומת הנאו-חסידות ניצבת ההלכה בפני מציאות מורכבת. תומר פרסיקו מציג את הנאו-חסידות ואת המורכבות שעומדת בפני עולם ההלכה היום לאור רוחניות העידן החדש

תומר פרסיקו

לא עברו שלוש-מאות שנה מאז מותו של הבעל שם טוב, מייסד החסידות, וכבר אנו נזקקים לנאו-חסידות. אין זו הפתעה של ממש: הרי החסידות, כידוע לכל מספידיה, הצטפדה ונעשתה קשוחה וחשוכה, אולי אפילו חסרת חיים. יש אפוא תוקף להאשמות הללו: מתנועה פורצת דרך, תנועה של התעוררות רוחנית ושינוי ערכי רדיקלי (היציאה, המטפורית והממשית, מבית המדרש לשדות), הפכה החסידות - כלומר הפכו החצרות החסידיות - לקהילות מסוגרות, שמרניות, חרדיות. מנדל פייקאז, החוקר החשוב של החסידות המאוחרת שנפטר השנה, עומד בספרו **חסידות פולין** (ירושלים תשמ"ו) על התמורה הערכית והמעשית שחלה בתנועה: היסוד החווייתי-האישי האוטונומיסטי בחיי הדת פינה מקום ליסוד ההטרונומיסטי הכפוי, שנתייחדה לו חשיבות רבה בנסיבותיה ההיסטוריים של המחצית השנייה למאה התשע עשרה, ועל אחת כמה וכמה בארבעה העשורים הראשונים למאה העשרים. הלכי רוח דתיים שמרניים, שהחסידים בדורות הראשונים הורידים בחבטה גדולה מהאידיאל החסידי, הוחזרו בכבוד גדול בידי ראשי החסידות בדורות האחרונים. (עמ' 50)

תומר פרסיקו חוקר את הרוחניות העכשווית, דוקטורנט בתוכנית לדתות זמננו באוניברסיטת תל-אביב, מורה בישיבה החילונית בירושלים, וכותב בבלוג "לולאת האל".

עיקשת באמת אחת כללית ומשותפת לכול. ואכן, בניגוד למה שניתן לחשוב, מחפשים רוחניים עכשוויים אינם חושבים ש"הכול הולך" מפני ש"אין אמת"; להפך: החיפוש אחר האמת הוא לזו דרכם הרוחנית. ייתכן שאמת זו היא אמורפית למדי, אולם החתירה אליה היא מרכיב כמעט הכרחי בדימויו העצמי של המחפש הרוחני בזמננו. יחד עם זאת, אחד ההבדלים המרכזיים בין הרוחניות העכשווית לדתות הממוסדות הוא הדרך למציאת האמת הזו, שכן בניגוד לחברי המסורות הוותיקות יותר, המחפשים הרוחניים של הניו-אייג' מתעקשים למצוא את האמת הרוחנית בתוכם.

חיפוש האמת ו"מה שעובד" הכוונה כאן היא שבעוד שבעבר מקור האמת הדתית היה המסורת עצמה, על מוסדותיה, חוקיה, מנהגיה ומנהיגיה - הרי שבתרבות הרוחנית של הניו-אייג' מקור האמת הוא הניסיון האישי, הנפשי על פי רוב, של האדם. המחפש הרוחני העכשווי מבכר את ניסיונו "הרוחני" הסובייקטיבי, החווייתי, על המסגרת "הדתית" האובייקטיבית, האמונית, הדוגמטית, המסורתית. כפי שכתב פייקאז, "היסוד החווייתי-האישי האוטונומיסטי בחיי הדת" הוא החשוב, והוא שהיה חשוב גם בתחילת ימי החסידות, לפני שהוא "פינה מקום ליסוד ההטרונומיסטי הכפוי". את היסוד הזה מחפשים הנאו-חסידים, ודרכם אליו היא כאמור אישית ואקספרימנטלית. הנה דברים שכותב אחד מאושיות הנאו-חסידות בארצות הברית, ר' זלמן שחטר-

הספדי הרוח החיה של ראשית החסידות כבר איבדו בעצמם את הרוח החיה שהייתה בהם, אולם אין לבטל את האמת שהם נושאים. על אף שחוגים חסידיים מסוימים המשיכו בכל הדורות לשמור על הגחלת הרוחנית לוחשת (ברסלב היא דוגמה טובה, וכן חב"ד, לפחות עד שנות מנהיגותו של אדמו"רם האחרון) - רוב החצרות החסידיות הקפידו יותר על שמירת מצוות, ולו באופן מכני, מאשר על העמידה באהבה ויראה אל מול האל.

אבל לא רק בגלל הידלדלותה של הרוח בחסידות יש צורך בנאו-חסידות. הצורך בה נובע כמעט מאותו מקום שממנו נבע הצורך בחסידות עצמה במאה השמונה-עשרה. אז כהיום, האתוס החסידי מגיע לא רק כדי להטעין את חיי הדת בממד פנימי רוטט, אלא כדי להתמודד כך עם אתגרי המודרנה. כפי שהחסידות הציבה תגובה יהודית הולמת לנאורות ולהשכלה, הנאו-חסידות מנסה לתת תשובה כזו למציאות הנוכחית: לריקנותה של החברה הצרכנית מחד גיסא, ולהתעצמותה של הדת הפונדמנטליסטית הדוגמטית מאידך.

בתור כזו נכללת הנאו-חסידות בפנתאון הססגוני של הרוחניות העכשווית, זו העונה לפעמים לשם "ניו-אייג'". לתופעה זו, מבוזרת ואקלקטית כפי שהיא, קשה לקרוא תנועה, אולם בהחלט יש לה כמה מאפיינים משותפים, עד כדי כך שניתן לזקק ממנה מערך תאולוגי בסיסי. בין מאפייניה אפשר למנות אופטימיות משיחית, אינדיבידואליזם ומחויבות אישית, התמקדות בחוויה, ואמונה

כפי שהחסידות הציבה תגובה
יהודית הולמת לנאורות
ולהשכלה, הנאו-חסידות
מנסה לתת תשובה כזו
למציאות הנוכחית: לריקנותה
של החברה הצרכנית מחד
גיסא, ולהתעצמותה של הדת
הפונדמנטליסטית הדוגמטית
מאידך גיסא

עינב עוזיאל, מגן, צילום דיגיטלי, 2008.

שבאמת נתנה מבחינתי איזה מזור לחסך לא מודע, לתפילה כזאת, מלאה בשמחה! בהתלהבות! בקרבה לקב"ה! [...] החידוש היה קרבה לקב"ה. חיוניות, אני חי! אני עכשיו מדבר עם השם! אני שמח בתפילה שלי! וזה דברים שלא ממש חוויתי קודם משום בחינה. ואני ממש הבוגר הקלאסי של הציונות הדתית הלאומית. (עמ' 174)

חגיגת ראש השנה באומן מאפשרת, מסיבות רבות ומגוונות כמוכן, חוויות דתיות שעוליי הרגל לא הכירו מבית, וחיפשו נואשות. אולם בלי לזלזל לרגע בחשיבותה של עבודה רוחנית לוחטת, עבורנו חשוב להבחין במתח שקיים לעתים בין זו ובין ההלכה. מה קורה כאשר כדי להשיג את החוויה הרוחנית עלינו לעבור על איסור דאורייתא? כפי שמספר עולה רגל אחר, סרוג כיפה, בספרו של וינשטוק:

האישי האוטונומיסטי, או דווקא היסוד ההטרונומיסטי, המסורתי.
כדי להאיר טוב יותר את זירת המאבק החשוב הזה, ברצוני לפנות לציטוט מספרו של משה וינשטוק, אומן (ידיעות ספרים, 2011). הספר המצוין הזה מביא בפני הקורא תמונה מקיפה וחיה מאוד של המתרחש בפסטיבל העלייה לרגל השנתי לאומן, שבו נפגשים, למשך ראש השנה, גברים יהודים מכל גזרות האוכלוסייה הישראלית ואף מעבר לה, ופוקדים את "הציון הקדוש" של ר' נחמן מברסלב.

בין אלו נמצאים גם לא מעט מבני הציונות הדתית, שמגיעים אל אומן באופן נאו-חסידי מובהק: הם מחפשים יסודות חסידיים שיעזרו להם להתמודד עם אתגרי חייהם. פעמים רבות יסודות אלה מכוונים לתחייה רוחנית אישית שהם מקווים לה, על רקע יובש שהם חשים בעבודת ה' במסגרות שהם משתייכים אליהן כרגיל. אלא שכאן בדיוק נמצא את ההתנגשות החזיתית בין מקורות הסמכות השונים שדיברנו בהם.

וינשטוק מביא בספרו עדויות רבות מפי יחידים שהגיעו לאומן וגילו שם חיות רוחנית ודתית שלא הכירו מבית. כפי שמספר אחד המרואיינים:

הייתה באיזושהי תפילה בציון וזה היה אחד האירועים המכוננים. מפגש עם כזו חיוניות ושמחה שאף פעם לא ראיתי!

שלומי, על חיפוש הרוחני של הנאו-חסיד: הנאו-חסיד אולי קרוב יותר לפרגמטיזם של ג'יימס מאשר לזה של דיואי, אבל אנחנו, כשורדים, היננו פרגמטיסטים. משהו עובד עבורנו בחסידות, וכפרגמטיסטים אנחנו לא מזלזלים במה שעובד. ובמילה "נאו" קיים הפרגמטיסט שהיה חייב לחבר עצמו לחסידות, אבל גם חייב היה להרחיק עצמו מחלק מהמאפיינים הנוספים של החסידות. (Paradigm Shift, 1993, עמ' 130)

נאו-חסידיים, על פי שחטר-שלומי, הם פרגמטיסטים, ועקרונות הפרגמטיזם הם שמקדמים אותם, לדעתם, אל עבר חוויות רוחניות אותנטיות: מה ש"עובד" הוא אמיתי. אולם מה בדיוק "עובד עבורנו בחסידות", כפי שמתנסח שחטר-שלומי? הפעולה החיובית שמאיצה בנו החסידות היא החוויה הרוחנית.

מתברר אפוא שכחלק מהרוחניות העכשווית גם הנאו-חסידות חוזרת אל העבר כדי לינוק ממנו משמעות עבור ההווה. כפי שתנועות אחרות מחדשות פילוסופיה הינדואיסטית או מדיטציה בודהיסטית, הנאו-חסידות משתמשת בתמות חסידיות כדי להטעין את המציאות הנוכחית ביסודות החשובים לה. במקרה זה אלו חוויות רוחניות. טקסטים ועקרונות חסידיים משמשים את הנאו-חסיד כטכנולוגיה רוחנית כדי להפיק חוויות אותנטיות מבחינתו של קרבה אל האלוהות. יחד עם זאת, יש לשים לב שלא את כל מה שבתנועות החסידות לדורותיה - לוקחים. עבור הנאו-חסיד יש מאפיינים של החסידות שהוא חייב להרחיק עצמו מהם, כדברי שחטר-שלומי. השאלה המהותית כאן אינה מהם אלה, אלא כיצד נקבע מהם אלה. כאן שוב אנו חוזרים אל הפרגמטיזם, או גם ל"אמפיריציזם" ששחטר-שלומי מדגיש במקומות אחרים: הניסיון האישי, שמושג באמצעות חקירה נחושה והקפדה על יושר אינטלקטואלי, הוא שילמד את הנאו-חסיד מה יש לקחת מהחסידות ומה יש לדחות.

הלכה ומחסומים אחרים
אם כן, המאבק אינו רק בין אמיתות שונות, בין מסגרות תאולוגיות שונות או בין מסורות רוחניות שונות; המאבק הוא בין מקורות שונים של סמכות. האם, אם להדקק שוב לפייקאז', מה שמנחה אותנו בדרכנו אל האלוהים הוא היסוד החוויתי-

אני מגיע לציון להתבודדות הזאת ומתחיל לדבר. אין לי מושג אם מסתכלים עלי, אני לא יודע, אני בכלל לא זוכר את האנשים מסביב, לא חשוב בכלל, לא חלק משום דבר - רק העוצמה של כולם שכולם מתפללים [...] עוצם עיניים ומתחיל לזלוג, הדיבור, העיניים והלב. המוח כבר לא בסיפור כמעט. מדבר לדבר, על הילדים, על המשפחה, על הגעגועים, על הבדידות - ממש הכל. הרבה זמן, אני לא יודע באמת כמה זמן, אולי שעה, שעה וחצי. היה מאוד אמיתי, מאוד נכון. [... מאידך] היה צריך לעבור מחסום מאוד גדול בשביל לדבר איתו [עם ר' נחמן - ת"פ], כי יש לי כל הזמן את העניין הזה

בניגוד למה שניתן לחשוב, מחפשים רוחניים עכשוויים אינם חושבים ש"הכול הולך" מפני ש"אין אמת"; להפך: החיפוש אחר האמת הוא לז דרכם הרוחנית. ייתכן שאמת זו היא אמורפית למדי, אולם החתירה אליה היא מרכיב כמעט הכרחי בדימויו העצמי של המחפש הרוחני בזמננו

של: "איך אתה מדבר עם רבנו? הרי יש את ה' יתברך!", וזה היה מחסום שמאוד קשה לעבור אותו. ולאט לאט התחלתי לדבר איתו [...] כל הזמן יש את הדיאלוג הזה של: "איך אתה מדבר עם הקב"ה דרך מתווך? אתה מדבר עם רבנו? איך זה עובד בדיוק?" (עמ' 121)

הקונפליקט שעולה הרגל מציג כאן הוא בין מקורות הסמכות השונים: מחד גיסא, איסור דרישה אל המתים, כלומר ההלכה כחוק הטרונומי, לא דווקא הגיוני, הנכפה עלינו מבחוץ. זהו אותו "מחסום מאוד גדול", כדברי אותו יהודי. מאידך גיסא, התפילה בדיבור ישיר אל ר' נחמן; תפילה שזורמת בצורה ספונטנית, ללא נוסח מסורתי, ללא התערבות של "המוח", ועם כל זאת מעוררת תחושה שכל זה "מאוד אמיתי, מאוד נכון". התחושה הפנימית שזה נכון ואמיתי עומדת אל מול ההלכה

הפסוקה הקובעת שזה אסור ומגונה. ויש לשים לב: כאן אין מדובר בנהייה מופקרת אחרי החשק המיני, או החמדנות החומרית, או רדיפת הכבוד. כל אלה תשוקות פנימיות חזקות מאוד, שההלכה יוצאת נגדן, ושהכניעה להן, הגם שהיא מתרחשת באופן שגור, נתפסת כחטא על ידי שומר המצוות עצמו; בניגוד לאלה כאן מדובר בעבודת ה', המושגת באמצעות עבירה על איסור הלכתי, אבל לא נתפסת כחטא אלא כדבר טוב, נכון ואמיתי. אנו חוזים כאן בבירור במתח שבין הרוחניות העכשווית להלכה. זהו האתגר המשמעותי שניצב בפני שומרי מצוות בלב הנאו-חסידות.

מדיטציה, תפילה וסיפוק

מוקד המתח הוא אפוא במאבק שבין העולם הפנימי לחיצוני, בין הסובייקטיבי לאובייקטיבי. אין כמוהו להבין שלאבותינו לא היה עולם פנימי עשיר ושלא היה להם חשוב להזין ולפתח אותו. נהפוך הוא; לאמיתו של דבר, חשיבותם של הרגש, הכוונה והחוויה אינה בלעדית לזמננו. במחקריו השונים עומד רון מרגולין על ההפנמה הדתית שמאפיינת תקופות זרמים שונים ביהדות ובדתות אחרות. בספרו החדש, הדת הפנימית (שייצא בשבועות הקרובים לאור בהוצאת בר אילן) מראה מרגולין שניתן למצוא מופעים של "דת פנימית" בכל הקורפוסים של מקורות היהדות: במקרא, בספרות חז"ל, בספרות המוסר וכו'. עם זאת, מרגולין מצביע על כך שמאז ימי חז"ל, ובמשנה תוקף מאז המאה התשע-עשרה, הועמדה עבודת ה' היהודית באופן מודגש על קיומן הפיזי של המצוות, ולו באופן מכני, כתנאי הכרחי על מנת לצאת ידי חובה דתית.

בד בבד עם תהליכים אלה מגמות שונות בחברה המודרנית הביאו לידי כך שעולמנו הפנימי הפך יותר ויותר למקור של סמכות ומשמעות בעינינו. מגמות אלה רבות ושונות, מהמהפכה המדעית ועד התנועה הרומנטית.

אביא את דבריו של מרגולין, הקובע כי

אבדן התמימות הדתית, שהניחה כמובן מאליה קיומו של מגע ישיר עם הטרוסצנדנטי, לא ביטל את הכמיהה האימננטית לטרוסצנדנטיות, אלא העביר את מוקדה של כמיהה זו אל החיים הדתיים הפנימיים ונתן לה ביטוי במסגרתם. (עמ' 436)

בעוד שלפנים פולחן היה יכול להיחשב אותנטי

לו רק שמר על הנוסחה המסורתית של הטקס, כיום התפעול המכני בלבד של המצוות כבר אינו מספק רבים מאיתנו מבחינה דתית. כדי להחשיב את עבודת ה' שלנו כממשית, כאמיתית, כאותנטית, אנחנו צריכים להרגיש משהו. דהיינו לא רק המיקוד בחוויה הוא בנפשנו, אלא גם הסמכות שאנחנו נותנים לה בקביעת טיבה של עבודת ה' שלנו.

זאת ועוד: אם בעבר מסלולים מיסטיים ביהדות עברו תמיד דרך שמירת ההלכה (בקבלה כמובן, כאשר קיום המצוות הדקדקי נחשב כתנאי לעלייה והשגה מיסטית), כיום זה אינו המצב. ריבוי הדרכים הרוחניות שאנו מוצאים סביבנו, יחד עם האפשרות להשוות אותן זו עם זו בצורה רציונלית, בתוספת לחוסר הנוכחות של רובנו לקטלג בפשטות את כל הדרכים שאינן הלכתיות כ"סטרא אחרא" - מותר אותנו תוהים לשם מה עלינו לקיים מצוות, אם האפשרות לחוויה אינטימית של האלוהות מצויה גם בדרכים רוחניות מהמזרח, או אף בדרכים פרי פיתוחנו העצמי? אם את הגושפנקה למגע אמיתי עם האלוהות אנו שואבים מהחוויה, מדוע חוויה שמושגת על ידי מדיטציה בודהיסטית ולא על ידי תפילת עמידה שווה פחות?

האתגר בשימור המסגרת ההלכתית בד בבד עם מציאה של אותנטיות דתית חווייתית בה, הוא אפוא גדול מאוד. מסקירה של שדה הנאו-חסידות בימינו ניתן לומר שהוא אינו נענה, והמחפשים הרוחניים שבין שומרי המצוות מוצאים את סיפוקם הרוחני בדרכים שאינן הלכתיות, גם אם הן לא תמיד מנוגדות להלכה האורתודוקסית (למשל, ב"התבודדות" הברסלבית, או בעלייה להר הבית - פרקטיקות שפשוט מצויות מחוץ למערכת ההלכתית, אך מגויסות לשם התעוררות רוחנית).

האם תקום עוד מסגרת מיסטית יהודית, דוגמת הקבלה, שתוכל לנתב את היצר הרוחני בראש ובראשונה דרך המצוות? האם ייתכן חזרה לאתוס שבו כל מצווה ודקדוק מצווה משפיעים על היקום כולו, ואף על האלוהות עצמה? רק מסגרת תאולוגית מסוג זה יש בכוחה להטעין את המצוות עצמן באש רוחנית, ובכך לאפשר לראות אותן - וחשוב מזה, לחוות אותן - כחלק אינטגרלי מהדרך הרוחנית. לשם כך יש צורך לא בנאו-חסידות, אלא בנאו-קבלה, ולא מהסוג ששרה עליו מדונה.